

IN MEMORIAM DR. MIROSLAVU PAHORJU

FERDO GESTRIN

Že nekaj mesecev smo pričakovali žalostno vest o smrti zgodovinarja dr. Miroslava Pahorja. V neizprosni boju s hudo boleznijo je omagal mnogo prezgodaj, 25. aprila, še ne 59 let star. Padel je kakor osamljen kraški bor pod sunki neustavljive burje. Usoda je bila močnejša od njegove volje po življenju in želje po uresničenju vsega, kar si je postavil za cilj. Z njim smo izgubili enega pomembnih kulturnih delavcev v Slovenskem primorju in še posebej v Piranu, delavca, ki mu je bilo delo načelo življenja.

Kraševce po rodu (rodil se je 5. novembra 1922 v Novelu pri Temenici) je doživljal vse tegobe fašističnega režima. Nevesela mladost je kovala njegov značaj, kar ga je v narodno zavedni in za družbene krivice občutljivi sredini še kot mladeniča pripeljalo v tajno protifašistično organizacijo TIGR in leta 1942 med mladinske aktiviste OF v Gorici in nazadnje, čeprav je bil invalid, med borce NOB.

Po osvoboditvi, ko je opravljal razne funkcije v obnovi domovine, ga je želja po znanju kmalu pripeljala na študij zgodovine na filozofski fakulteti v Ljubljani. Kljub delu v študentski organizaciji in udeležbi na vseh

takratnih mladinskih delovnih akcijah je v zanj značilni zagnanosti diplomiral v rednem roku in po krajših zaposlitvah v začetku leta 1951 se je začela njegova dejavnost na obalnem področju, v Kopru in Piranu.

Poklicnemu, strokovnemu delu se je posvetil z vso zavzetostjo in vanj je vlagal svoje vedno bogatejše znanje in organizacijske sposobnosti. V Kopru je v nekaj letih položil temelje in organizacijsko utrdil Študijsko knjižnico, ki je do danes prerasla v izredno pomembno kulturno ustanovo v tem delu Slovenskega primorja. V Piranu pa je po letu 1954 obnovil Mestni muzej, ki ga je nato z dolgoletnim delom — zbiranjem gradiva doma in na tujem, restavriranjem in urejanjem — prepričan v pravilnost pomorske koncepcije v slovenskem okolju in kljub najrazličnejšim oviram spreminjal v Pomorski muzej, specializirano ustanovo republiškega in še širšega družbenega pomena. Muzej si je zamislil kot centralno ustanovo s posebnimi dislociranimi oddelki za solinarstvo, ribištvo in poveljno slovensko brodarstvo, za kar je dobil podporo delovnih organizacij obalnega pasu. Uresničiti je utegnil le poslednje. Ob podpori Splošne plovbe in sodelovanju dela slovenskih občin je v Portorožu na zelo izviren način ustvaril muzejsko zbirko o razvoju poveljnega pomorstva in Splošne plovbe. V povezavi s strokovnim delom in pomorsko koncepcijo se je neprestano spoprijemal s še vedno močno ustaljeno celinsko usmerjenostjo v slovenski zavesti in je z izostrenim posluhom reagiral na mnoge probleme obalnega področja. Pri tem je dal mnogo pobud in sodeloval pri raznih tovrstnih akcijah.

Zavedajoč se, da je ena izmed spodbud v širjenju pomorske usmerjenosti tudi dobro poznavanje zgodovinskega razvoja Slovenske Istre in njenega pomorstva, se je začel že neposredno po diplomi poglobljati v zgodovinske raziskave in vanje vložil ob strokovnem delu — lahko rečemo — trideset let trdega in vztrajnega dela. Že leta 1951 je objavil prve tovrstne prispevke. Leta 1953 je uredil Zgodovinski zbornik STO in v njem objavil več razprav, ocen in poročil. Nato srečujemo leto za letom rezultate njegovega znanstvenega dela vse do smrti v raznih lokalnih časopisih in zbornikih (Primorski dnevnik, Pomorstvo, Obala, Informator, glasilo delovne skupnosti Splošne plovbe, Slo-

venski pomorski zbornik, Slovensko morje in zaledje), ki so nastajali tudi po njegovi zamisli in jih pomagal urejevati. Prav tako pa je pogosto objavljaj tudi v republiških glasilih zgodovinarjev: Zgodovinskem časopisu in zlasti v Kroniki, kjer je njegovih razprav za kar zajetno knjigo. Na osnovi tega dela je leta 1965 promoviral, postal pozneje znanstveni (1971) in nato višji znanstveni sodelavec (1978) ter je pred smrtjo imel vse pogoje za naziv znanstvenega svetnika.

Njegovo znanstveno delo se je usmerjalo predvsem na dvoje področij. Po eni strani ga je pritegovala zgodovina slovenskega obalnega pasu in še posebej mest od Pirana do Trsta s težiščem na prvem. Časovno je zajel dobo od zgodnjega srednjega veka dalje do konca fevdalizma v slovenskih deželah, v posameznih razpravah pa je segel vse do najnovejšega časa. V vsebinskem pogledu pa je posebno zanimanje pokazal za vprašanja mestne uprave, mestnih oblastnih organov, mestnih statutov, za problematiko družbenih razmer in socialnih bojov pa tudi za posamezne veje gospodarstva. Ob proučevanju zgodovine mestnih komun v slovenski Istri je največ pisal o Piranu. Proučil je zgodnjo dobo razvoja piranskega komunalnega sistema oblasti in uprave od konca 12. do zadnje četrtine 13. stoletja. Analiziral je ostanke besedila najstarejšega mestnega statuta iz leta 1274 in ugotovil, v kakšnih gospodarskih razmerah in družbenih nasprotjih je nastal ta statutarni spomenik v Piranu. Kratek zgodovinski pregled Pirana (22 str.), ki ga je napisal za delo M. Pahor — T. Mikeln, Piran, Portorož 1972, je nastal sicer iz praktičnih namenov, je pa prvi sintetični pregled zgodovine mesta v naši historiografiji. Posebej je tu omeniti dvoje njegovih dosedaj tiskanih obsežnejših samostojnih publikacij o Piranu. Prva je knjiga »Stare piranske soline«, Ljubljana 1963, ki jo je napisal s tudi že pokojno etnologinjo T. Poberajevo; vendar pripada njemu večji del besedila. V njej poleg zgodovinskega pregleda solinarstva avtorja dajeta rezultate etnografskih proučevanj solin. Pahor je s študijem te panoge gospodarstva v Piranu nadaljeval vse do svoje smrti in prišel na podlagi beneških katastrskih map piranskih solin iz konca 16. in druge polovice 17. stoletja do zelo važnih rezultatov, a so njegove študije ostale nedokončane. Drugo, doslej najobsežnejše tiskano njegovo delo, je knjiga »Socialni boji v občini Piran od 15. do 18. stoletja«. Besedilo presega vse, kar je bilo doslej napisano o družbenem in deloma tudi

o gospodarskem razvoju mesta v obravnavanem času. Posegal je z vrsto razprav v starejšo zgodovino Izole, o kateri imamo zavoljo pomanjkanja virov zelo skromno historiografijo, dalje Kopra in Trsta. V razpravi »Constitutio Mimiliani v letih 1521—1535« pa je posegel v problematiko istrskega podeželja; v njej je prikazal gospodarstvo, položaj in obveznosti kmetov na področju Momjana.

Po drugi plati pa se je vse bolj usmerjal tudi v proučevanje slovenskega pomorstva, še posebej novejšega obdobja do druge svetovne vojne, in to v tolikšni meri, da je postal eden redkih slovenskih zgodovinarjev, ki so se načrtno ukvarjali s temi vprašanji. Na eni strani je sistematično raziskoval v pomorstvo vključeni kader iz slovenskih dežel na trgovski in vojni mornarici v habsburški monarhiji, pri čemer je na veliko črpal iz dunajskih arhivov. Dalje je na podlagi doslej neznanih virov prikazal v več ali manj sintetični obliki razvoj slovenskega ladjarstva v letih 1841 do 1941. V posameznih, predvsem strokovnih člankih je obravnaval tudi važne dogodke iz boja naših pomorcev v času NOB. Na drugi strani pa je že vrsto let s terenskim raziskovanjem sledil tradiciji o povezavah slovenskega zaledja; predvsem podeželja, z morjem in pomorskimi dejavnostmi. Rezultati tega dela so izredno zanimivi, zlasti glede oskrbovanja ladjedelniške proizvodnje v Trstu s surovinami (lesom, jambori, vrvmi, smolo itd.), glede vključevanja slovenskih ljudi v pomorstvo in glede vplivov vsega tega na mišljenje in kulturo preprostega slovenskega kmečkega človeka. Posamezne razprave, objavljene v zadnjih letih, dajejo konkretno sliko o vsem tem. Posebej pa je o tem govoril na okrogli mizi jugoslovanskih gospodarskih zgodovinarjev. Sintezo tega proučevanja, ki jo je z veliko ljubeznijo in s pravo kraško vztrajnostjo pripravil za tisk pod naslovom »Jamborna pot« zavoljo neizprosne usode, žal, avtor ni dočakal; izšla pa bo konec letošnjega leta. Podoben primer je deloma tudi knjiga o piranskih statutih, katerih kritično izdajo je pripravljaj kot zunanji sodelavec akademijskega inštituta M. Kosa za SAZU. Napisati bi moral samo še edicijski uvod in urediti besedila statutov; to bo moral sedaj opraviti nekdo drug. Z njegovo smrtjo pa je žal zatalo tudi skupinsko delo na zelo široko zasnovani zgodovini Pirana, o kateri so že nastajala prva temeljna besedila. Težko je reči, če bo sedaj kmalu prišlo do uresničenja tega načrta, ki bi bil sicer lahko končan v nekaj letih.

Kljub intenzivnemu strokovnemu in znanstvenemu delu so ga napredna miselnost, sodelovanje v NOB in v študentskih akcijah na fakulteti tako povezali z našo stvarnostjo, da je bil tudi družbeno zelo aktiven. Do zadnjega je opravljal najrazličnejše funkcije v okvirih stroke in tudi v družbenopolitičnih in samoupravnih organih v lokalnem in prav tako na republiškem nivoju, še posebej na področju kulture, šolstva in prosvete ter muzealstva. Povsod je uveljavljal napredna stališča in vztrajal pri njih domišljeno in uporno, pogostokrat tudi zelo vehementno, celo za ceno priljubljenosti in ostrih kritik, ki pa jih je tem lažje prenašal, čim bolj je

praksa vsakdanjega življenja potrjevala njegove poglede.

Čeprav bo življenje teklo dalje, bo vrzel, ki je nastala z njegovo smrtjo v kulturni sredini Pirana, še dolgo nezapolnjena. Manjkal bo človek, ki je z vsem svojim bitjem stal za stvarmi, ki jih je ustvarjal in gradil, ki je vedel, kaj hoče in ki se je za vse to tudi znal bojevati. Morda je tudi to izčrpavalo njegove telesne sile, da je mnogo prezgodaj omahnil v smrt. Toda ostalo bo njegovo delo, znanstveni in strokovni rezultati tega dela. Z vsem tem pa bo ostal spomin nanj pri vseh, ki so z njim delali, ga poznali in cenili v Piranu in obalnem pasu ter pri vseh slovenskih zgodovinarjih in muzealcih.

